

REPERTOAR RUŽNOG

(Andrija B. Ivanović: *Paklena runda*, Gradska biblioteka „Vladislav Petković Dis“, Čačak, 2010)

Najlepša stvar u Tokiju je McDonald's.

Najlepša stvar u Stokholmu je McDonald's.

Najlepša stvar u Firenci je McDonald's.

Endi Vorhol, Filozofija Endija Vorhola, 1975.

Gotovo čitava zbirka Andrije B. Ivanovića sazdana je na preplitanju scena svakodnevnog života i referenci na popularnu, masovnu kulturu. Napisana je u 39 epizoda, sa jasnom aluzijom na filmske sekvence, slobodnim stihom i u narativnom tonu, glasom lirskog subjekta, antijunaka koji bez zadržke komentariše svet, stvarni i imaginarni, što ga okružuje. Jezikom svakodnevnog govora, vulgarnim i presnim, lirski subjekt, inače pesnik, kritički i angažovano prenosi prepoznatljive naturalističke slike koje nas svakodnevno bombarduju u životu, na ulici, jednako kao i TV ekranu ili filmskom platnu... Dobro poznat repertoar ružnog jasno izranja iz savremenog, globalizovanog sveta, „ovog sveta slobode jednakosti pravde“, kako ga ironično određuje Ivanovićev antijunak, sveta u kojem se sukobe meksički pasulj i čokoladne cigarete napravljene u zaboravljenoj kineskoj provinciji. U pojedinim epizodama ružno se obznanjuje uzgrednim pominjanjem nadolazećih varvara, demona, šejtana, palih anđela, pakla, ludaka, klonova, matorih naboranih žena, paccova zaboravljenih u najmračnijem delu podruma, povraćanja u WC šolju, crva koji izjedaju utrobu preminulog, pošto su već očistili kožu s lica... dok su druge epizode u celosti posvećene izgrađivanju slika ružnog.

Za Ivanovićevog antijunaka telesna ljubav i užitek koji ona pruža su iznad duhovnog i intelektualnog. „Dobar cug i sisata lepotica nikada nisu suvišni,/ čak ni dok se razgovara o nuklearnoj fizici/ molekularnoj biologiji/ istoriji Hetskog carstva/ ili operacijama na otvorenom srcu“ (7. epizoda). Ljubav prema ženi, i to telesna (sa predivnim dojčkama i vlažnim šupljinama) je i iznad ljubavi prema poeziji (17. epizoda), a erotične aluzije (23. epizoda) premrežavaju tekst čitave zbirke: *Pune usne baš uvek izazovu određene reakcije, čvrst kao zaboravljeni stub*. Seksualno uživanje, dosledno estetiци ružnog, dovedeno je u vezu sa smrću (lepotica lirskom subjektu pruža užitek pre nego mu odgrize glavu).

Prevaga telesnog nad duhovnim u globalizovanom i dehumanizovanom svetu svoj najeksplicitniji izraz našla je u 28. epizodi. Pesnički subjekt nam saopštava da je njegova duša davno prestala da postoji i da jedino neki tračak volje, verovatno tuđe, pokreće njegovo grešno telo, „prebacuje ga sa jednog mesta na drugo/ i tera ga/ da jede, povraća, kenja,/ spava“. Motivi lutke, marionete, koju pokreće tuđa volja jasno nas vode do groteskne slike otuđenja u svetu u kojem je duhovno i duševno ustuknulo pred fiziološkim.

(Motiv ljudi koji su bez vlastite volje ponavlja se i u 38. epizodi, pitanjem da li se snovi prave na fabričkoj traci, u laboratoriji veoma dalekih bića ili jednostavno postoje nezavisno od bilo čije volje. Inače, premrežavanje zbirke sličnim ili istovetnim motivima postupak je koji Ivanović uspešno koristi gradeći tako zaokruženu i dobro komponovanu pesničku celinu.)

I dok na jednoj strani, lirski subjekt opisuje obične, banalne radnje svakodnevnog života (kao u 22. i 26. epizodi), ističući tako da je život u modernom svetu obesmišljen i sveden na rutinske aktivnosti, na drugoj strani, zaokupljen je modernim mitotvorstvom i *junacima našeg doba*: „Jednog jutra sam se/ probudio/ ispišao/ oprao ruke/ zube/ i umio se/ popio hladnu koka-kolu/ toplu kafu/ i nastavio ovaj jebeni život (...) a onda krenuo na posao“ (22. epizoda); ili: „Sunce izlazi/ telefon zvoni/ i budi me... po protokolu ispijam jogurt/ i unosim dovoljno belančevina mlečne masti i ugljenih hidrata/ spreman da nastavim život/ kao običan pion/ u nekoj knjizi strave i užasa“ (26. epizoda). (Pominjanje piona ovde još jednom varira motiv nepostojanja vlastite volje.)

Intertekstualne veze sa popularnim filmovima uspostavljaju se u samom tekstu, ali su ispod nekih epizoda izdvojene i čuvene replike iz kulturnih ostvarenja *Noć živih mrtavaca*, *Matriks*, *Terminator*, *Apokalipsa danas*, *Prohujalo s vihorom*, *Zvezdane staze*, koje, kako je ispravno već primećeno, tematski korespondiraju sa pesmama ispod kojih se nalaze. Već naslovi ovih filmova, kao i pominjanje King Konga, Betmena, Bića, predivnih humanoida, knjiga strave i užasa, jasno ukazuju o kakvoj estetici je reč: horor, naučna fantastika, priče o herojima čije sposobnosti nadilaze ljudske, apokalipsa, disaster movies... Na povlašćenom mestu zbirke, u prvoj rečenici prve epizode, Ivanovićev antijunak izjavljuje da bi mu život bio mnogo zanimljiviji da ima formu holivudskog filma.

Upravo u ovim formama *masscult-a*, tzv. popularne ili masovne kulture ružno danas nalazi svoje počasno mesto. Pri tome valja obratiti pažnju na još jedan fenomen: rastakanje opozicije ružno/lepo. Džordž Romero, reditelj već pomenutog filma *Noć živih mrtavaca* i drugih filmova strave i užasa, u jednoj poetičkoj izjavi govori o *dirljivoj nežnosti* Frankenštajna, King Konga i Godzile. Odjeke ove poetike srećemo i u zbirci *Paklena runda*.

U 5. epizodi pesnički subjekt korača sa Bićem (It, bespolnim, srednjeg roda) iz lošeg horor filma i oni pričaju *kao dobri drugari*. Situacija jasno pokazuje izmenjeni kontekst u kojem danas srećemo ružno i otkriva svu njegovu protivurečnost. Pretpostavljamo daleka od klasičnih modela ljudske lepote, Biće iz ove, predivni humanoidi i neka druga bića iz naredne epizode, izazivaju pozitivne reakcije lirskog subjekta (predivni, dobri drugari). Jer bića iz sveta fantastike i groteske, krvavi i nestvarni prizori savremene pop umetnosti, rađaju se zapravo iz krika autora, njegove potrebe da ukaže na svu grozotu ne izmišljenog već stvarnog sveta. Romero dodaje: „U mojim filmovima o zombijima oživelim mrtvacima predstavljaju neku vrstu revolucije, radikalan zaokret u svetu koji mnogi ljudski likovi ne mogu da shvate, pa radije žigošu žive mrtvace kao Neprijatelja, dok smo mi, u stvari oni. Ja koristim krv u punoj veličanstvenoj grozoti kako bih publici stavio do znanja da su moji filmovi u stvari društvenopolitička hronika svoga vremena, a ne glupe avanture udrobljene u horor.“

Pored pomenutih filmskih mitova, značajno mesto u knjizi zauzimaju i poigravanje sa antičkim mitom i moderno mitotvorstvo. Bilo da je reč o uzgrednim aluzijama ili detaljno razrađenim epizodama, jasno je da mit, njegov nastanak i trajanje, predstavljaju jedno od

motivskih težišta zbirke. U 2. epizodi aludira se na suđaje (*matore naborane žene* koje dotiču kolevku) i čudnom pesmicom (mantrom, bajalicom) štite od *izazova* (zlih sila) koji vrebaju na potocima ili raskrscima. U 16. epizodi čitamo da se svet srušio nakon konačne mantre jednog uličnog proroka „i nebo je počelo/ da pada i ždere/ ljude/ kao neki zaboravljeni bog/ svoju decu“. Aluzija na mit o Titanima i Geji ponavlja se i u 27. epizodi, gde čitamo kako Zemlja guta junaka, i on završava u njenoj utrobi. 32. epizoda u celosti je izgrađena na preoblikovanju antičkog mita, a uzvišenost Prometeja (takođe titana, najvećeg prijatelja i dobročinitelja ljudi) zamenjena je uniženošću sličnog lika (ne junaka). Čitamo da Prometej možda nije ni postojao, ali da postoji lik iz sličnog, davno zaboravljenog mita, koji „kaže da živi na dnu pisoara/ da je pun živih rana/ koje ga peku kad ljudi pišaju na njega“. Reč je o kazni za davno počinjen greh, i dok „lik“ „čeka lešinare/ da mu proburaze utrobu/ iščupaju srce/ i konačno ga ubiju“ – svi su ga zaboravili, i bogovi i njihovi dželati.

Titani su i bokseri iz Manile, kojima je posvećena 14. epizoda. *Thrilla in Manila* ili *Triler (uzbuđenje) u Manili* – jedna od najvećih i najspektakularnijih borbi u istoriji boksa, između Muhameda Alija i Džoa Frejzera. (Meč je odigran u 14 rundi, a njemu je posvećena 14. epizoda knjige, što još jednom ukazuje na brižljivost u komponovanju zbirke.) Atmosfera je prepoznatljiva: vazduh je smrdeo na znoj i bio željan krvi, bokser bez reklame je poluslep, umoran, ponižen. Sukobe se muški. Udarci padaju, levice u stomak, desnice u glavu, miriše krv, vrela kao iz utrobe đavola. Smrt gleda iz VIP lože, a lirski subjekt priželjkuje da je bio prisutan: „Zapalio bih cigaretu,/ na licu Smrti video smešak,/ a onda rekao da nastave,/ započnu i tu 15. rundu/ i sa ringa se/ presele u mit.“ Da je ova epizoda centralna u knjizi makar u smislu da se u njoj susreću svi njeni najznačajniji motivi, svedoči i naslov knjige (*Paklena runda*), kao i motiv sa njenih korica, preuzet iz stripa *Superman VS. Muhammed Ali*, koji se pojavio sedamdesetih godina.

Spajanje niskog i visokog registra, detronizacija, snižavanje vrednosti koje se tradicionalno smatraju uzvišenim i, suprotno, postavljanje u prvi plan onoga što *dobar ukus* prećutkuje, poigravanje sa svim, centralna su obeležja Ivanovićeve zbirke. U 37. epizodi tako čitamo kako je „Voajerizam (je) vrhunska meditacija!“ Kroz otvore blende može se videti raspeti Bog, doživeti ljubav, olakšati se, družiti sa mrtvima, shvatiti mudrost za kojom se žudelo vekovima ili samo spaziti zanimljivo žensko dupe. Kako grotesku zanima sve što *izlazi, štrči i boči* se iz tela, sve što teži da prekorači njegove granice, u njoj, primećuje Bah-tin, „naročit smisao dobijaju sve *izrasline* i *izbočine*, sve što produžava telo i povezuje ga s drugim telima ili sa vantelesnim svetom“. Tako je park u Ivanovićevoj poeziji umesto divnim ženama ispunjen divnim ženskim sisama.

Dosledno poetici ružnog, u *Paklenoj rundi*, erotsko je najčešće spojeno sa demonskim i animalnim, a apokaliptično sa fekalnim. U apokaliptično intoniranoj 11. epizodi srećemo sedmoglavu zver sa sedam čeljusti, koja guta svet i izbacuje ga kroz jedini čmar koji ima. Na detaljniji opis izlučevina nailazimo u 30. epizodi, gde se još jednom aludira na moderne junake filmskog doba: „osećam neodoljivu/ potrebu/ da postanem/ velik kao King Kong,/ da dignem kitu/ i ispišam se/ na sve/ podavim ih u/ svojoj mokraći“. (Ovde se podsećanje na Rableove Gargantua i Pantagruela samo od sebe nameće. Nisu li oni prvi giganti modernog doba?)

Pa ipak, na pojedinim mestima, prelazi se granica izrecivog i neizrecivog, ide se dalje od normalnog, i „u želji da bude oslobađajuće, skaredno premašuje meru, teži ka enormnosti, ka nepodnošljivosti“ (Eko). Ružno da se ne može pročitati opredmećeno je u 27. epizodi: „Dok mrtvi Čikica siluje bespomoćnu/ Trogodišnju devojčicu/ I ceri se kao da je/ Konačno/ Dobio poklon koji zaslužuje/ A iz usta se oseća zadah raspadanja.“

Kako je Ivanovićev antijunak pesnik, to se nužno dotiče i poetičkih pitanja. U skladu sa preovlađujućim tonom zbirke i potrebom izvrtanja ustaljenih merila lepog, dobrog, svetog, on izjavljuje da su kuvari najbitnije knjige na planeti, jedine koje bi trebalo da postoje, a više puta se poigrava i svetim knjigama, prorocima, magijskim zapisima. Iako je ranije erotskom užitku dao prednost nad pesničkim, u 35. epizodi užitku stvaranja pesme, bez obzira na njegovu kratkotrajnost priznaje moć osmišljavanja. Kada kaže da nikada neće biti kao velikani jer ne ume da peva, raduje se, plače, ne sanja lepši svet, antijunak *Paklene runde* svesno prećutkuje sve one koji su svoje delo posvetili upravo ospoljavanju ružnog i zlog u onom sada i ovde. U skladu sa svojom tendencijom suprotstavljanja svim ozvaničenim autoritetima, starostavnim knjigama (Holly Books), pesnički subjekt svesno prenebregava čitavu jednu liniju tradicije koja prisutna još od antike sa avangardom konačno odnosi prevlast na estetičkoj sceni.

Montenj se u svojim *Ogledima* pitao šta je to seksualni čin, tako prirodan, neophodan i opravdan učinio čoveku kad se on više ne usuđuje da o njemu govori, a da ga ne obuzme sram i da ga ne izuzima iz ozbiljnih i odmerenih razgovora. S pravom zaključuje Eko da se ljudsko biće (barem u zapadnjačkom društvu) oseća nelagodno u pogledu svega onoga što spada u fekalije i svega onoga što ima veze sa seksom. Ova nelagodnost se izražava u obliku stida, a uživanje u njegovom skrnavljenju Eko označava kao skarednost. Do skarednog najčešće vode bes ili provokacija, koji tako jasno izbija i na stranicama *Paklene runde* Andrije Ivanovića. Svoju hrestomatiju o ružnom Eko završava zaključkom da umetnost već vekovima uporno predstavlja ružno, jer ma koliko da je njen glas marginalan, ona je pokušavala da nas podseti da, uprkos optimizmu nekolicine metafizičara, na ovom svetu postoji nešto zloćudno, nesavladivo i tužno. Čini se da je i u zbirci Andrije B. Ivanovića pribegavanje ružnom – sredstvo da se ukaže na prisustvo Zla, ali ne treba smetnuti s uma ni izvesni senzacionalizam ružnog: užas je na ceni i zato što je zanimljiv i uzbudljiv.